

พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

The Ceremony of Paying Homage and Respect to Music Teachers

รศ.ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์

แขนงวิชาดนตรีวิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

College of Music, Mahidol University Salaya Campus

Email: grnpd@mahidol.ac.th

Abstract

This qualitative research study was conducted by a vast data collection concerning the methodology, cultural background, ritual ceremony meaning of paying homage and respect to music teachers. The origin of ceremony started with the great gratitude feeling toward teachers whom all Thais are always respect. Teachers in this study are listed in four specific groups. They are among the Hindu gods, unseen spirits, hermits and human teachers which included the passed away and the today living teachers. The ceremony is commonly done on Thursday (Teacher's day). Ceremonies are widely involved with old Thai customs, traditions, religion and some crossed cultural belief between the Indian and Thai. The person who performs the ritual ceremony must be one who had received the Aung-karn (Declaration of Devine's Sermon) that passed from senior teachers of old time to present.

Arranging of the ceremonial halls begins with setting of two separate altars at high level in the hall, a small one on the right for Lord Buddha and the big one on the left for teachers. This included the head-dresses of music gods, head figures of hermits, demons (giant) and the old photos of the dead teachers. Several music instruments are also set on the altar lower from the teachers' head-dresses. At the

lower third level there are several offerings such as food, drinks, flowers and etc., which are intended to give for teachers.

The Pi-phaat ensemble of 8 players is an essential setting for the ceremony music. The Declaration of Devine's Sermon in Thai, Pali and Sanskrit languages will be announced loudly by who attend the ceremony. Invitation to gods of music, including the Hindu gods, the Thai unseen spirits, hermits, the passed away teachers and all music artists. At the end of each invitation verse, the special song of particular teacher of music is played by the Pi-phaat ensemble. Selected of special songs or the phleng Na-phaat is signified as a reception and the arrival of each teacher to the ceremony hall. After all the teacher spirit and god arrived, the master of ceremony will present food, drinks and other offerings to all spirits with special song that signify the acting of sitting, eating and drinking. After the invitation and presentation of offerings are finished, now, it is time to receive the blessing verse from all teachers. Ceremony is ended up by the return of all teachers to their original places (i.e. to heaven) by playing the special song of departing named "Krao-ram".

This study showed collection of data dated back over hundreds of years. Results showed 139 names of teachers who performed the ritual ceremony since the past century till today. There are 8 denomination lines of the ritual ceremony, method used in Thailand since the year 1853. All of the 8 denomination lines are still practicing till today. There are tables showing the most frequent line used which belonged to Phra Pradit Phirau (Khru Mee Kheak) who lived during 1799 - 1879.

Songs and music used in the ceremony are divided into 9 functioning groups. They are: (1) songs for paying respect (homage) to Lord Buddha, (2) songs that show the action of body transformation episode by teachers, (3) specific song of each teacher, (4) songs that referred to Body movements (coming, departing, flying) of teachers, (5) song of invitation and arrival of teacher, (6) song of blessing from

teachers, (7) songs that show the great power and fierce, (8) songs of action such as sitting, eating and drinking and (9) songs that show feeling of delight and cheerful.

Wai Khru ceremony has been the most important tradition of all Thais till present. It showed the good custom, moral, ethical conduct and gratitude in Thai culture. Teachers are very important to Thai's life since we all learn good things from them. Musicians may not be able to make good living or become professional without help and support by teachers.

Key words: *Wai Khru* ceremony/ Thai Music

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญ บทบาทของครูในพิธีไหว้ครู แบบแผน แนวปฏิบัติในการจัดตั้งมณฑลพิธี ระเบียบพิธีกรรม ดนตรี เพลงที่ใช้บรรเลงระหว่างการประกอบพิธีไหว้ครู การวิจัยใช้ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลภาคสนาม ผลการวิจัยมีดังนี้

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีความหมายถึงการประกอบพิธีที่ศิษย์แสดงความกตเวทิตาคุณต่อครู ความสำคัญของครูที่มีต่อศิษย์นั้นเพราะครูเป็นผู้ให้ทั้งความรู้และความเจริญรุ่งเรืองแก่ศิษย์ ครูในพิธีไหว้ครูมี 4 กลุ่ม คือ กลุ่มมหาเทพ กลุ่มดุริยเทพ กลุ่มเทพเจ้าและพระฤๅษี และกลุ่มครุมนุชย์ที่ล่วงลับไปแล้ว การประกอบพิธีมีครูท่านหนึ่งเป็นผู้ทำพิธี ในการวิจัยได้ข้อมูลครูผู้ทำพิธี 139 คน มี 8 สาย คือ สายพระประดิษฐไพเราะ (มีขาก) สายหลวง กัลยาณมิตตาวาส (ทับ) สายนายท่ง (สุนทรวาทิน) สายจางวางสวน ชิดท้วม สายนายนิ่ม โป๊ะเอี่ยม สายพระประณีตวรศัพท์ (เขียน วรวาทิน) สายนายเปลื้อง กรานต์เลิศ และสายเบ็ดเตล็ดทั่วไป

ระเบียบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย นิยมจัดในวันพฤหัสบดีหรือหากไม่สะดวกก็มักจัดในวันอาทิตย์แทน มีขั้นตอนสำคัญ คือ พิธีบูชาพระรัตนตรัย พิธีบวงสรวงอัญเชิญครูมาสู่ปริมณฑล พิธี ร่วมชุมนุมสมโภชอำนวยการ รับการถวายเครื่องกระยาสังเวย การเชิญครูกลับสู่ที่สถิต

และพิธีของครูปัจจุบันกับศิษย์ มีการเจิม การครอบครูทางดนตรีด้วยวิธีใช้น้ำครอบที่ศีรษะ จับมือตีตะโพน หรือตีฆ้องวงใหญ่ด้วยประโยคต้นของท่านองเพลง 3 ครั้ง ถือว่าได้เริ่มต้นเรียนเพลงหน้าพาทย์นั้นๆ แล้ว

การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี มีวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ระเบียบวิธีที่เป็นรากฐานของการเรียบเรียงบทโองการไหว้ครู วิธีปฏิบัติของพิธีไหว้ครูดนตรีไทยเกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468) ต่อมาจึงมีการสืบทอดปรับปรุงในรายละเอียด มีการประพันธ์ท่านองเพลงหน้าพาทย์เพิ่มเติมจนนำไปสู่ความแตกต่างของครูผู้ทำพิธีของแต่ละสายสำนัก ในการศึกษาพบว่า มีเพลงหน้าพาทย์ที่มีนัยสำคัญ 9 ประเภท คือ (1) เพลงที่แสดงการน้อมบูชาพระรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เพลงสาธุการ (2) เพลงที่บูรณาการและมีนัยอย่างอื่นด้วย เช่น เพลงกระบองกันใช้สำหรับนมัสแล้วยังใช้เพื่อการประสิทธิประสาทพรด้วย (2) เพลงประจำองค์ของครู เช่น เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประจำองค์พระนารายณ์ เพลงพระพิราพเต็มองค์ ประจำองค์พระพิราพ (4) เพลงประกอบการเสด็จหรือเดินทางของครู เช่น เพลงโคมเวียน (5) เพลงอัญเชิญครูมาร่วมชุมนุมสมโภช เช่น เพลงตระสันนิบาต ตระเชิญ (6) เพลงประสาทพร เช่น เพลงตระเทวาประสิทธิ์ (7) เพลงที่แสดงอิทธิฤทธิ์ตามจินตภาวะ เช่น เพลงตระนิมิต เพลงรัว (8) เพลงอัญเชิญครูเสวยเครื่องกระยาสังเวद्य มีเพลงนั่งกิน เช่น หล้า และ (9) เพลงเกี่ยวกับขวัญกำลังใจ ฤกษ์ยามยามดี เช่น เพลงมหาฤกษ์ มหาชัย เมื่อกิจกรรมดำเนินไปตามจนครบทุกชั้นตอนพิธีแล้ว วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด และกราวว่า เพื่อแสดงความยินดีในความสำเร็จสมบูรณ์ของการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

คำสำคัญ: พิธีไหว้ครู / ดนตรีไทย

ความสำคัญและความเป็นมาของหัวข้อวิจัย

ในสังคมและวัฒนธรรมไทย ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีความหมายอย่างมากต่อการสร้างรากฐานความมั่นคงให้แก่สมาชิกในสังคม บทบาทโดยตรงของครูคือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดสรรพวิทยาการที่ครูมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของตนให้แก่ศิษย์ ความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ในอดีต นอกจากการถ่ายทอดความรู้ และการประกอบวิชาชีพแล้ว ครูยังทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนิกิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี จรรยาบรรณวิชาชีพ

การให้คำปรึกษาหรือ การเลือกคู่ครอง การดำรงตนตามวิถีในกรอบของวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ด้านต่างๆ ของศิษย์ ภารกิจและบทบาทของครูได้รับการยกย่องและ จัดลำดับในฐานะพ่อแม่คนที่สองของศิษย์ ศิษย์จึงแสดงต่อครูด้วยความเคารพรัก ศรัทธา เชื่อ ฟัง และปฏิบัติตามครูเสมอ คำว่า “ครู” จึงมีคุณค่า มีความสำคัญ มีความหมาย ต่อศิษย์ ต่อวิถี สังคมของชุมชน และครอบคลุมไปถึงความเป็นผู้นำทางสังคมด้วย

การเริ่มต้นศึกษาศิลปะวิทยาการต่างๆ ของชาวไทย เริ่มต้นเมื่อศิษย์มีความ ประสงค์จะขอเข้าไปศึกษาเล่าเรียนวิทยาการนั้นจากครู สิ่งแรกที่ศิษย์กระทำคือการนำพาน ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องกำนล เพื่อมอบตนฝากตัวเป็นศิษย์ ขนบประเพณีนี้ถือปฏิบัติ ต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ขั้นตอนช่วงแรกนี้เป็นการแสดงความตั้งใจจริงของศิษย์ ในการ แสดงความพร้อมเพื่อขอรับการฝึกฝน รับการเรียนรู้ที่เป็นวิชาการจากครู การเริ่มต้นของ การฝากตัวและการเริ่มเรียนต้องเลือกวันที่ดีที่สุด ตามคติของไทยนิยมเลือกวันพฤหัสบดี เพราะถือว่าเป็นวันครู

ในด้านศิลปะดนตรี วิทยาการแขนงนี้นับเป็นวิชาหนึ่งที่มีสาระความสำคัญต่อพัฒนา ศักยภาพด้านอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ ดนตรีเป็นศิลปศาสตร์ที่ควรค่าสำหรับการศึกษา เล่าเรียน ในบางสังคมมีการจำกัดขอบเขตของวิทยาการดนตรีนี้ไว้สำหรับชนชั้นสูงหรือชน ชั้นปกครอง หรือในบางสังคมใช้ศิลปะดนตรีเป็นกิจกรรมเฉพาะสำหรับศิลปินผู้บรรเลงเพื่อ พิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ศิลปินดนตรีที่เป็นครูดนตรีจึงเป็นบุคคลที่รวมความสำคัญเข้าไว้ ด้วยกัน เพราะครูเป็นผู้เก็บครองความรอบรู้ในสรรพวิทยาการทั้งภาคปฏิบัติและภาคของ ความรู้ภูมิปัญญาที่ครอบคลุมหลักการทฤษฎีเหล่านั้นไว้ในด้านบทบาทของดนตรีนอกจาก ความเป็นดนตรีพิธีกรรมแล้ว ดนตรียังทำหน้าที่ประกอบการแสดง ดนตรีเพื่อการฟัง ดนตรี เพื่อความบันเทิง เพื่อธุรกิจการโฆษณาสินค้า เพื่อการประชาสัมพันธ์ ฯลฯ เช่นเดียวกับ ความรู้ของดนตรีไทยที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ก็มี ส่วนสัมพันธ์ต่อกิจกรรมต่างๆ ทั้งในงานที่เนื่องด้วยพระราชพิธี งานรัฐพิธี จนถึงงานของ ราษฎรทั่วไป บุคคลที่ควบคุมดูแลความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ในการบริหารจัดการวงดนตรี และการฝึกฝนศิษย์ให้เป็นศิลปินดนตรีที่มีคุณภาพนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูดนตรี

ครูดนตรีในความหมายของวงการดนตรีไทยได้ครอบคลุมเนื้อความที่กล่าวแล้ว ข้างต้น โดยสรุปก็คือครูเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรี การดำเนินชีวิต และการ

ประกอบอาชีพดนตรีให้แก่ศิษย์ เป็นผู้นำในการจัดการวงดนตรี ความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ของคุณ นอกเหนือคำที่เรียกขานกันแล้ว ยังมีคำที่แสดงความเคารพครูว่า “พ่อครู” ด้วย คำว่าพ่อครูนี้เป็นการยกย่องอย่างสูงของศิษย์ ความผูกพันที่แสดงสายสัมพันธ์ของศิษย์นั้นได้รวมไว้ทั้งครูที่ยังดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ครูที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่เพียงครูที่เคยเป็นครูของคุณ แต่หมายถึงครูทุกๆ ท่านที่เคยสร้างสรรค์ผลงานดนตรี สั่งสอนให้ความรู้แก่ครูของคุณ ครูของศิษย์ ต่อเนื่องมาหลายช่วงอายุ ครูที่อยู่ในสถานะเทพเจ้าที่เชื่อมโยงเรื่องราวตามความเชื่อเกี่ยวกับดนตรี เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของวงการดนตรี ดังนั้นในการศึกษาเล่าเรียนวิทยาการดนตรีไทย จึงนิยมจัดให้มีการประกอบประเพณีขึ้นเพื่อแสดงความคารวะต่อครูทั้งปวงนั้นด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า **พิธีไหว้ครู**

พิธีไหว้ครูประจำปี เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญและมีความหมายอย่างมากต่อศิลปิน การไหว้ครูประจำปีเป็นการแสดงคารวะธรรมต่อคุณครูดนตรีที่มีความซบซึ้งและมีนัย เพราะครูดนตรีไทยมิได้จำกัดอยู่ที่ครูมนุษย์ แต่มีครูที่อยู่เหนือครูขึ้นไป คือครูที่เป็นเทพเจ้า ครูที่เป็นพระฤๅษี และครูของครูที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งครูหรือศิลปินในอดีตที่ยกย่องนับถือว่าเป็นครูดนตรีด้วย พิธีไหว้ครูประจำปีของดนตรีไทยจัดกันเป็นพิธีใหญ่ มีการตั้งเครื่องบวงสรวงบูชา มีครูผู้ทำพิธี และมีวงดนตรีบรรเลงเพลงตามลำดับของกระบวนการ พิธีกรรม ช่วงท้ายมีการทำพิธีจับมือให้ศิษย์เพื่อต่อเพลงหน้าพาทย์สำคัญ หรืออาจมีการทำพิธีครอบศิระพ้อแก่ (พระนารทฤๅษี) การทำพิธีรับมอบ เป็นต้น บรรยากาศของพิธีได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ ส่งเสริมต่อความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ ศิษย์กับศิษย์ เป็นวันรวมศิษย์ มีการสังสรรค์ ร่วมบรรเลงเพลงกัน และทำกิจกรรมอื่นๆ ที่สร้างความสามัคคีขึ้นในหมู่ของศิลปินดนตรี

การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตและได้พัฒนาการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รูปแบบของระเบียบพิธีมีความแตกต่างหลากหลายกันไปตามสำนักดนตรี เช่น สำนักดนตรีสายกรมมหรสพหลวง สำนักดนตรีสายจางวางทั่ว พาทยโกศล สำนักดนตรีสายหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สำนักดนตรีสายบ้านขมิ้น สำนักดนตรีบ้านพาทยรัตน์ สำนักดนตรีบ้านคลัง และวงดนตรีที่จัดตั้งเป็นคณะเอกเทศทั่วไป เป็นต้นระเบียบปฏิบัติของการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีของครูอาวุโสผู้ทำพิธีแต่ละท่าน

มีทั้งส่วนของความเหมือนร่วมและความแตกต่างที่ควรค่าต่อการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบอย่างยิ่ง

ระเบียบปฏิบัติของพิธีไหว้ครูที่ปรากฏทางกายภาพนั้น มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมการปฏิบัติ คุณค่า ความหมายเชิงนามธรรมที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาของครูดนตรีที่สั่งสมมา เป็นเรื่องราวความรู้ที่ต้องการขยายความรู้ให้คำตอบด้านเหตุผลของคุณค่า ความรู้ต่างๆ ที่ยังทรงอยู่ในความจำของครูอาวุโส ซึ่งมีการถ่ายทอดสู่ศิษย์ในขอบเขตที่จำกัดมาก ในขณะที่ระบบการศึกษาดนตรีไทยได้พัฒนาก้าวไกลทุกระดับชั้นการศึกษา องค์ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องการจัดกระจายและต้องการความชัดเจนของคำตอบอย่างมีทิศทาง ด้วยเหตุผลความสำคัญและความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจทำการวิจัย จึงกำหนดหัวข้อวิจัยว่า “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า ผลที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ จะส่งผลที่เป็นรูปธรรมต่อประเทศชาติ ในด้านการสร้างความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นระเบียบประเพณี ศูนย์รวมคุณค่าของวิถีไทยที่ปรากฏครบสมบูรณ์ในกระบวนการของพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ข้อมูลวิจัยที่ได้รับครั้งนี้ยังสามารถนำไปจัดระบบเพื่อวางแผนการคุ้มครองรักษาวัฒนธรรมดนตรี ที่บรรพชนได้สร้างสมมา และยังเป็นประโยชน์โดยตรงต่อระบบการศึกษาดนตรีไทยของชาติด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความสำคัญและบทบาทของครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
2. เพื่อศึกษาแบบแผนและแนวปฏิบัติในการจัดตั้งพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
3. เพื่อศึกษาระเบียบพิธีกรรมของการไหว้ครูดนตรีไทย
4. เพื่อศึกษาดนตรีและเพลงหน้าพาทย์ที่นำมาใช้บรรเลงในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

คำถามหลักในการวิจัย

การไหว้ครูดนตรีมีองค์ความรู้ ระเบียบพิธีกรรม ดนตรี เพลง และมีสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมไทยอย่างไร?

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยหัวข้อ “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ผู้วิจัยกำหนดใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความจากข้อมูลจริง ตามปรากฏการณ์ของ

สภาพแวดล้อม ทั้งด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อ ความหมาย นัยสำคัญ ในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน การปฏิบัติงานวิจัยคำนึงถึงความสอดคล้องกับหัวข้อเรื่องที่ศึกษา กระบวนการในการวิจัยทำการศึกษาค้นคว้า เอกสารหลักฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ จากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลอ้างอิงอื่น ๆ มีการปฏิบัติงานภาคสนามตามระเบียบวิธีการวิจัยทางด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ข้อมูลที่ทำการบันทึก และนำมาใช้ในการวิจัย เช่น เทปบันทึกเสียง การประกอบพิธีไหว้ครู เทปเสียงคำสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เทปบันทึกภาพเคลื่อนไหวพิธีไหว้ครู ภาพถ่ายงานพิธีไหว้ครู เอกสารที่มีการบันทึกข้อมูลพิธีไหว้ครู ฯลฯ การวิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์ข้อมูล และตีความ ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้ข้อมูลที่จำแนกหัวข้อแต่ละประเด็นตามกรอบความคิด พิจารณาตามวัตถุประสงค์ บูรณาการข้อมูลกับแนวทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย เพื่อตีความผลของข้อมูลและนำไปสู่การเรียบเรียงรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัย “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” มีข้อค้นพบ ดังนี้

1. ความสำคัญ และบทบาทของครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีความหมายถึงการประกอบพิธีไหว้ครูของศิษย์ที่แสดงความเคารพบูชาต่อคุณครูดนตรีไทย ผู้มีพระคุณในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรี ได้สั่งสอน ถ่ายทอดวิทยาการดนตรีให้แก่ศิษย์ จนสามารถนำไปสู่การประกอบสัมมาชีพได้ ครูดนตรีจึงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์ เป็นคุณของศิษย์ คือ คุณแห่งพระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณแห่งอุปัชฌาย์ คุณแห่งบิดามารดา ครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยจำแนกได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มมหาเทพ กลุ่มดุริยเทพ กลุ่มเทพเจ้าและพระฤาษี และกลุ่มครูที่เป็นจิตวิญญาณ เพื่ออัญเชิญมาสู่ปริมณฑลพิธีไหว้ครู ครูเทพเจ้าที่ประดิษฐานบนแท่นบูชาในพิธี มีพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระวิษณุกรรม พระประคนธรรพ พระปัญจสีขร พระพิฆเนศวร์ พระพิราพ ครูพระฤาษี ในพิธีไหว้ครูที่กล่าวถึงมีจำนวน 5 องค์ 7 องค์ 8 องค์ และ 108 องค์ และรูปถ่ายครูดนตรีที่ล่วงลับไปแล้ว ในการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีมีครูผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทำพิธีตามขั้นตอน บทบาทของครูผู้ประกอบพิธีนี้เป็นตัวแทนเพื่อนำประกอบพิธี ครูผู้ทำพิธีไหว้ครูดนตรีแต่ละท่านได้รับมอบสิทธิ์สำหรับเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ในการวิจัยได้ข้อมูลจำนวนครูผู้ทำพิธี 139 คน จำแนกได้ 8 สาย คือ สายพระประดิษฐไพเราะ (มีแขก) สายหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) สายนายทั้ง (สุนทร

วาทิน) สายจางวางสวน ชิดท้วม สายนายนิ่ม โป๊ะเอี่ยม สายพระประณีตวรศัพท์ (เขียน วรวาทิน) สายนายเปลื้อง กรานต์เลิศ และสายเบ็ดเตล็ดทั่วไป

2. แบบแผนและแนวปฏิบัติในการจัดตั้งพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย มีแบบแผนที่เป็นแนวปฏิบัติในการจัดตั้งพิธี ไหว้ครูดนตรีไทยคือเมื่อมีการจัดพิธี ส่วนแรกที่ต้องดำเนินการคือการใช้สายสิญจน์เวียน ทักษิณาวรรตกำหนดปริมณฑลพิธี ตั้งแท่นบูชาเพื่อประดิษฐานศิระษะครูดนตรี เครื่อง ดนตรี ภาพถ่ายครูดนตรี เครื่องบูชา เครื่องกระยาสังเวย การจัดตั้งมีโต๊ะหมู่พระพุทธรูป อยู่ด้านขวาของพิธี การประดิษฐานครูดนตรี มีความหลากหลายในการจัดตั้งตามระดับชั้น หรือเรียงแถว สำหรับความนิยมที่พบจากการศึกษา มีดังนี้

แบบแผนการประดิษฐานศิระษะครู 9 องค์ นิยมตั้งตามลำดับระดับชั้นหรือเรียงแถว มี พระอิศวรตั้งอยู่กลาง ด้านขวาตั้งพระนารายณ์ พระวิษณุกรรม พระประคนธรรพ พระ ฤาษี (พระนารทฤาษี) ด้านซ้ายตั้งพระพรหม พระปัญจสีขร พระพิฆเนศวร์ พระพิราพตั้ง อยู่ด้านซ้ายสุด หรือแยกตั้งต่างหาก โดยมีตะโพนครุที่ห่มผ้าขาว ตั้งอยู่ตรงตำแหน่งกลาง

แบบแผนการประดิษฐานศิระษะครู 5 องค์ นิยมตั้งตามลำดับระดับชั้นหรือเรียงแถว มี พระวิษณุกรรมตั้งอยู่กลาง ด้านขวาตั้งพระประคนธรรพ พระฤาษี (พระนารทฤาษี) ด้านซ้ายตั้งพระปัญจสีขร พระพิราพตั้งอยู่ด้านซ้ายสุด หรือแยกตั้งต่างหาก โดยมีตะโพน ครุที่ห่มผ้าขาว ตั้งอยู่ตรงตำแหน่งกลาง

แบบแผนดั้งเดิมไม่มีศิระษะครู หรือมีเฉพาะศิระษะพระฤาษี เมื่อประดิษฐานครุจึงนำ ศิระษะพระฤาษีซึ่งนับถือว่าเป็นพระนารทฤาษี หรือพ่อแก่ ตะโพนครุที่ห่มผ้าขาว ตั้งอยู่ตรง ตำแหน่งกลาง

การตั้งเครื่องพิธีและอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีไหว้ครูดนตรี มี เทียนชัย เทียนทอง เทียน เงิน รูปดอกไม้ ชันน้ำมันต์ ผ้ารตนกัมพล ใบไม้มงคล กำภูาคาหรือกำก้านมะยม พาน ข้าวตอกดอกไม้ กระแจะเจิม ชันก้านล ผ้าขาว และอุปกรณ์อื่นๆ

เครื่องกระยาสังเวย ประกอบด้วย เครื่องกระยาบวชที่เน้นเครื่องกินประเภทมังสวิรัตติ เช่น ผลไม้ ขนมประเภทต่าง ๆ นิยมจัดวางไว้ส่วนกลางของหมู่เครื่องเช่นสังเวย เครื่อง กระยาสังเวยที่เป็นเครื่องกินทั่วไป มี หัวหมู ไก่ เป็ด กุ้ง หอย ปู ปลา ไข่ แกง ฯลฯ นิยมจัด 2 ชุด ด้านขวาของพิธีเป็นชุดเครื่องสุก สำหรับครุที่รับสังเวยด้วยเครื่องปรุงสุก

ด้านซ้ายของพิธีเป็นชุดเครื่องดืบ สำหรับครูพระพิราพที่รับสังเวด้วยเครื่องดืบ เครื่องประกอบอื่น ๆ มี ข้าวแขก โรตีสี กล้วยา เหล้า หมากพลู บุหรี่ นม น้ำ ฯลฯ

บรรดาเครื่องพิธีและอุปกรณ์ เครื่องกระยาสังเว ทุกสิ่งทุกอย่างที่นำมาใช้ในพิธีไหว้ครูมีนัยที่สื่อแสดงความหมาย สี ชนิด ประเภท จำนวน ที่บ่งบอกถึงความดี ความงาม การเกิดดีมีขึ้น หรือชื่อของสิ่งนั้น ๆ เมื่อเปล่งเสียงแล้วมีนัยเป็นมงคล

3. ระเบียบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีชนบจัดในวันพฤหัสบดี เพราะถือกันว่าเป็นวันครู ต่อมาหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) พิจารณาว่าบรรดาศิลปินดนตรีที่เป็นศิษย์ ครูอาจารย์ที่สอนดนตรีตามสถาบัน การศึกษาต่าง ๆ ไม่สะดวกมาเข้าร่วมพิธีไหว้ครูที่จัดขึ้นในวันพฤหัสบดี จึงได้เลื่อนจัดพิธีในวันอาทิตย์แทน ด้วยถือตามความเชื่อว่าวันอาทิตย์เป็นมิตรกับวันพฤหัสบดี นอกจากนี้ยังเป็นวันหยุดที่ศิษย์ทั้งหลายสามารถเข้าร่วมงานได้ในการประกอบพิธีจัด 2 วัน วันแรกเป็นวันสุกดิบ เพื่อนิมิตพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์เย็น กิจกรรมต่อเนื่องคือการพบปะสังสรรค์ระหว่างศิษย์ มีการบรรเลงดนตรีร่วมกัน วันรุ่งขึ้นจึงเป็นวันของการประกอบพิธีไหว้ครู เริ่มในตอนเช้า มีการนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารเช้า การถวายเครื่องพลีกรรมพระภูมิ

ระเบียบพิธีไหว้ครู มี 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นพิธีบูชาพระรัตนตรัย ที่ถือเป็นแนวปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ขั้นตอนที่ 2 เป็นพิธีบวงสรวงคุณครู เริ่มด้วยการจุดเทียนชัย เทียนเงิน เทียนทอง ครูผู้ทำพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองภัย การบูชาพระรัตนตรัย บูชาขุมหมุ่เทวดา บริกรรมน้อมนัตพิธี บูชาคุณบิดามารดา บูชาคุณครู อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ารักษาตัว อัญเชิญบูรพคณาจารย์ดนตรี อัญเชิญพระพิราพ อัญเชิญทุกท่านร่วมขุมหมุ่พร้อมกัน จากนั้นจึงถวายเครื่องกระยาสังเว ลาเครื่องกระยาสังเว ตัดแบ่งเครื่องกระยาสังเวให้บริวารและพาหะของครู รับขวัญสร้อยทองเงิน โปรยข้าวตอก พรหมน้ำมนต์ และเจิมศีรษะครู เครื่องดนตรี ภาพถ่ายคุณครูดนตรี ขั้นตอนที่ ๓ เป็นขั้นตอนความสัมพันธระหว่างครูปัจจุบันกับศิษย์ มีการรับเครื่องกำนล เจิม พรหมน้ำมนต์ ทัดใบไม้มงคล ครอบครูทางดนตรีด้วยฉิ่ง บางครูครอบด้วยศีรษะพระฤๅษี (พระนารถฤๅษี) สำหรับการต่อเพลงหน้าพาทย์สำคัญ ดำเนินโดยครูจับมือให้ศิษย์ตีตะโพน หรือฆ้องวงใหญ่ด้วยประโยคตันของทำนองเพลง ๓ ครั้ง เพื่อเป็นการเริ่มต้นเรียนเพลงหน้าพาทย์นั้น ๆ เมื่อดำเนินกิจกรรม

ทุกอย่างครบแล้ว วงปี่พาทย์ พิธีกรรมบรรเลงเพลงเชิดและกราวรำ เพื่อแสดงความยินดีในความสำเร็จสมบูรณ์ของการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรี

4. ดนตรีและเพลงในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

ดนตรีและเพลงในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย มีประวัติและพัฒนาการในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุไว้ชัดเจนว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ทรงยกทัพไปรบได้ชัยชนะเมืองพระนครของขอมอย่างเด็ดขาด เมื่อ พ.ศ. 1974 ทรงกวาดต้อนนักปราชญ์ราชบัณฑิต ชาวเมือง และทรัพย์สินสมบัติจำนวนมากมาสู่พระนครศรีอยุธยา บรรดาศิลปินวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ของขอมได้เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะด้านดนตรีและการแสดงโขน ละคร หนังใหญ่ วงดนตรีที่เข้ามามีบทบาทในสังคมและวัฒนธรรมไทยคือวงปี่พาทย์ บทบาทสำคัญคือการบรรเลงประกอบพิธีกรรม ที่เรียกว่าปี่พาทย์พิธีกรรม ประกอบการแสดงโขน ละคร และหนังใหญ่ วงปี่พาทย์มีเครื่องดนตรี 6 ชนิด คือ ปี่ ระนาด ซอด้วง ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง เรียกว่าวงปี่พาทย์เครื่องห้า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วงปี่พาทย์ได้พัฒนามาสู่วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ และมีเครื่องดนตรีที่เป็นแบบแผน คือ ปี่ใน ปี่นอก (บางวงไม่ใช้) ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซอด้วงใหญ่ ซอด้วงเล็ก ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ กรับ และโหม่ง ส่วนบทบาทของวงปี่พาทย์ยังเหมือนเดิม

พิธีไหว้ครูดนตรีไทย แต่เดิมนั้นไม่มีการนำวงดนตรีมาบรรเลง การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีมีครูผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทำหน้าที่นำพิธี บางวงมีวงปี่พาทย์บรรเลงเฉพาะในส่วนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีที่ใช้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบมีพัฒนาการมาจากพิธีไหว้ครูโขนละคร โดยเมื่อมีการประกอบพิธีไหว้ครูโขนละคร มีวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ตามขั้นตอนพิธี ดังปรากฏหลักฐานครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการประกอบพระราชพิธีไหว้ครูครอบโขน ละคร และปี่พาทย์ขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 มีการตั้งศิระศครูเทพเจ้า ครูพระฤๅษี และกำหนดนำเพลงหน้าพาทย์เข้ามาบรรเลง มีการต่อเพลงหน้าพาทย์สำคัญให้แก่ศิลปินหลายท่าน จากนั้นเป็นต้นมาบรรดาศิลปินดนตรีจึงเรียบเรียงรูปแบบการจัดพิธีไหว้ครูอย่างโขนละคร กำหนดตำแหน่ง

การตั้งศิระษครุเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ และพระฤๅษี มีการเรียบเรียงเพลงหน้าพาทย์ มีบทโองการไหว้ครุ จนเป็นแบบแผนของครุแต่ละสายสำนัก

เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครุที่ใช้บรรเลงตามขั้นตอนในพิธีไหว้ครุดนตรีไทยมีทั้งเพลงที่มีมาก่อน เช่น เพลงองค์พระพิราพ สาธุการกลอง เสมอเข้าที่ พรหมณ์เข้า พรหมณ์ออก ในเวลาต่อมา มีเพลงหน้าพาทย์ที่ครุดนตรีประพันธ์ขึ้นมาใหม่ ในการวิจัยพบข้อมูลนักประพันธ์เพลง 7 คน เพลงหน้าพาทย์ที่ประพันธ์ใหม่ คือ เพลงตระเวาประสิทธิ์ ตระนารายณ์เต็มองค์ ตระพระพรหม ตระพระพิฆเนศวร์ ตระพระฤๅษีกไลโยโกฏ ตระพระอิศวร ตระมงคลจักรวาล ตระพระอุมา ตระมัชวาน ตระลงสรงพระพรหม เสมอเข้าฝ้า ตระไตรตรีงษ์ สาธุการชั้นเดียว เสมอสามลา (เพิ่มเติมทำนอง) ตระเทพดำเนิน ตระพระวิษณุกรรม ตระนาฎราช ตระนาง ตระพระปัญญาจสิขร ตระพระศิเวเปิดโลก ตระพระขันธกุมาร ตระพระคณศปรทานพร ตระพระลักษมี ตระพระสรสิดีและเสมอฤๅษีอาคมอุตม์โชค

สำหรับเพลงหน้าพาทย์ที่แสดงนัยเฉพาะเพลง เมื่อสังเคราะห์ข้อมูลแล้วพบว่า มี 9 ประเภท คือ

1. เพื่อแสดงการน้อมบูชาพระรัตนตรัย และปฏิบัติบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เพลงสาธุการ ตระกริ่ง เป็นต้น
2. เพลงที่บูรณาการ ไม่เฉพาะเจาะจง และมีนัยมากกว่า เช่น เพลงกระบองกัน ใช้สำหรับเนรมิต แล้วยังใช้เพื่อการประสิทธิ์ประสาทพรด้วย เป็นต้น
3. เพลงประจำองค์ของครุเทพเจ้า พระฤๅษี มีเพลงตระพระอิศวร ประจำองค์พระอิศวร ตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประจำองค์พระนารายณ์ พระพิราพเต็มองค์ ประจำองค์พระพิราพ ตระพระฤๅษีกไลโยโกฏ ประจำองค์พระฤๅษีกไลโยโกฏ เป็นต้น
4. เพลงประกอบการเสด็จ หรือเดินทางของครุ มีเพลง โคมเวียน พรหมณ์เข้า พรหมณ์ออก บาทสฤณี ดำเนินพรหมณ์ เสมอเข้าที่ เป็นต้น
5. เพลงอัญเชิญครุมาร่วมชุมนุมสมโสรม มีเพลง ตระสันนิบาต ตระเชิญ เป็นต้น
6. เพลงประสาทพร อำนวยพรมงคล มีเพลงตระเวาประสิทธิ์ ตระมงคลจักรวาล เป็นต้น
7. เพลงที่แสดงอิทธิฤทธิ์ตามจินตภาวะ มีเพลงตระนิมิต คุกพาทย์ รั้วสามลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีทำนองเร็วเฉพาะปรากฏอยู่ท้ายเพลง ทำนองลักษณะเช่นนี้มีนัยเช่นเดียวกัน
8. เพลงอัญเชิญครุเสวยเครื่องกระยาสังเวย มีเพลงนั่งกิน เช่น หล้า เป็นต้น

9. เพลงเกี่ยวกับขวัญกำลังใจ ฤกษ์งามยามดี ชื่นชมยินดี มีเพลงโปรยข้าวตอกดอกไม้มหาชัย กรวารา เป็นต้น

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย มีประเด็นนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. กระบวนการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เป็นปรากฏการณ์ของวิถีชนเป็นจริงปัจจุบัน การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เป็นปรากฏการณ์ของวิถีชนเป็นจริงปัจจุบัน ดังพบว่าครูผู้ทำพิธีไหว้ครูเป็นปุถุชนไม่จำกัดเพศชายหรือหญิง แนวปฏิบัติ ขั้นตอนสำคัญ 3 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา มีการทำบุญสวดมนต์เย็น ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ การบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการปฏิบัติบูชาของพุทธศาสนิกชนเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล กิจกรรมนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของมนตรีตราโมท (2538: 2 - 3) ว่า “เนื่องจากไทยเราเป็นพุทธมามกะ พิธีไหว้ครูจึงมักจะเริ่มด้วยพิธีสงฆ์ก่อน ในวันพุทธตอนเย็นก็จะมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งเช้าวันพฤหัสบดีถวายอาหารบิณฑบาต เมื่อพระสงฆ์เสร็จภัตตกิจแล้ว จึงจะเริ่มพิธีไหว้ครู” ขั้นตอนสำคัญของพิธีไหว้ครูอยู่ที่การเริ่มกิจกรรมพิธีของครูผู้ทำพิธีนับตั้งแต่การจุดเทียนชัย เทียนทอง เทียนเงิน เป็นต้นไป สถานการณ์ของพิธีเป็นวิธีการของมนุษย์ในโลกเป็นจริงปัจจุบันกับโลกเหนือธรรมชาติ ระหว่างครูผู้ทำพิธี ศิษย์ ศิลปิน ผู้เข้าร่วมพิธี กับครูตามความเชื่อและจิตวิญญาณ ซึ่งมีครูเทพเจ้า ครูพระฤาษี ครูจิตวิญญาณเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นคือศิลปินดนตรีและเป็นที่เคารพนับถือของศิษย์ ครูผู้ทำพิธีมีบทบาทในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนประกอบพิธีกล่าว ถ้อยคำตามโองการซึ่งเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วยการสรรเสริญพระคุณ อัญเชิญครูทั้งนั้น ด้วยถ้อยคำร้อยเรียงดีแล้ว เพื่อมาสู่ปริณิถนพิธี ประทานพรมงคล รับการบูชาและเครื่องกระยาสังเวทที่น่าถวาย การส่งครูกลับสู่ที่สถิต กระบวนพิธีนี้เป็นกิจกรรมระหว่างครูมนุษย์กับครูในโลกเหนือธรรมชาติ จึงแยกกันคนละส่วนโดยครูผู้ทำพิธียังคงสถานภาพของมนุษย์ภาวะอย่างสมบูรณ์ แตกต่างจากการประกอบพิธีไหว้ครู โขนละคร หรือพิธีไหว้ครูหนังใหญ่ที่ครูผู้ประกอบพิธีทำหน้าที่สื่อสารกับโลกเหนือธรรมชาติด้วยการเข้าสู่ภาวะสมมุติแทนตนเป็นพราหมณ์ มีการรำและเพลงบรรเลงคือเพลงพราหมณ์เข้า เพื่อเข้าไปประกอบอาชีพจนเมื่อเสร็จสิ้นแล้วจึงออกจากภวังคภาวะสมมุตินั้นด้วยเพลงพราหมณ์ออก

2. นัยความเป็นมงคลที่ปรากฏในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เป็นพิธีมงคลที่จัดขึ้นนำมาสู่ความเจริญ ดังนั้นบรรดาสิ่งของต่าง ๆ ที่นำเข้าไปในกระบวนพิธีจึงต้องสื่อความหมายที่เป็นสิริมงคล หรือเป็นไปตามความเชื่อที่ว่าสิ่งนั้นดี ขณะเดียวกันก็งดเว้นสิ่งของที่ไม่ดี ไม่เพราะไม่เป็นมงคล ด้วยรูปลักษณะ ด้วยเสียงที่เปล่งออกมาแล้วมีบางคำส่อไปในทางไม่งามหรือด้วยความรู้สึกว่าไม่ดี เสื่อม สูญ แดกสลาย ด้วยแนวคิดและความเชื่อนี้ ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยจึงประกอบไปด้วยสิ่งของที่เป็นมงคล เช่น การใช้สีสื่อความหมาย เช่น สีขาวแสดงความบริสุทธิ์ โดยมีกรรมาผ้าขาวปูสำหรับรองแท่นประดิษฐานครุเทพเจ้า ครุพระฤๅษี ปูรองเครื่องดนตรี เครื่องกระยาสังเวตสุก – ดิบ ปูที่นั่งของครุผู้ทำพิธี ปูรองรับขันก้านลหน้า ตะโพนที่วางปี่พาทย์พิธีกรรม ปูรองนั่งสำหรับนักดนตรีที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครุ การใช้ผ้าขาวสำหรับนุ่งห่มแสดงความบริสุทธิ์ของครุผู้ทำพิธี รวมทั้งผ้าขาวผืนขนาดเล็กที่วางในขันก้านลของศิษย์ก็นำไปมอบให้ครุผู้ทำพิธีก็มีความหมายถึงความบริสุทธิ์ของศิษย์ด้วยเช่นกัน สีที่สื่อความหมายอีกสิ่งที่ปรากฏคือสีของเทียน มีเทียนชัย เทียนทอง เทียนเงิน งานพิธีที่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้นิยมใช้กระดาษสีทอง สีเงินหุ้มลำเทียน ส่วนเทียนชัยนั้นใช้สีขาวตามเนื้อเทียน การใช้สีทองสีเงิน เพื่อสื่อความหมายเชิงความรุ่งเรือง มั่งมีทรัพย์สินเงินทอง แนวคิดนี้ยังปรากฏที่มีการนำพวงสร้อยทองเงินผูกปลายไม้ตะเาะไปตามเครื่องดนตรี เพื่อขอให้การใช้เครื่องดนตรีไปทำมาหากินบังเกิดความร่ำรวยมั่งคั่ง

การใช้เลขจำนวนสื่อความหมาย ในพิธีไหว้ครูดนตรีมีการใช้ตัวเลขจำนวนบ่งบอกนัยและความเป็นมงคล เช่น จำนวนหนึ่ง เพื่อแสดงสิ่งที่มีอย่างเดียวและขอให้บังเกิดสิ่งนั้นไม่เป็นอื่น พบได้จากการใช้เทียนชัยหนึ่งเล่ม เพื่อความมุ่งหมายไปที่ชัยมงคล จำนวนสองเพื่อความเป็นคู่สัมพันธ์ต่อกัน มีการจัดบายศรี 2 ที่ เทียน 2 เล่มปักที่เชิงเทียน เป็นต้น จำนวนสาม หมายถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ มีการจุดธูป 3 ดอก การกล่าวบูชาตั้งนะโม 3 จบ หรือการทวนคำของบทโองการไหว้ครุ 3 ครั้ง จำนวนสี่ หก และ แปด ไม่ใช้ในพิธีไหว้ครุเพราะเป็นเลขจำนวนอัปมงคลหรือเมื่อเปล่งเสียงแล้วบ่งบอกว่าเป็นคำไม่สุภาพ คือ เลขจำนวนสี่ มีความเกี่ยวข้องกับความตาย ที่กล่าวว่า ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น พื้นไม่มี หนีไม่พ้น หรือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เลขจำนวนห้ามีใช้เช่นกัน เพราะเมื่อใช้ธูป 5 ดอก มีความหมายถึง การไหว้พระรัตนตรัย 3 บวกด้วยไหว้บิดา มารดา ผู้เป็นบุพการี เมื่อนับแล้วครบ 5 ความเชื่อนี้ต่างไปจากชาวจีนที่มีความหมายถึงธาตุทั้งห้า

เลขจำนวนหก ตรงกับคำและเสียงว่า “หก” ที่นำไปสู่ความเสียหายจากกิริยาเช่นนั้น เลขจำนวนเจ็ดพบว่ามีการใช้ผลไม้ 7 อย่าง ดอกไม้ 7 สี เลขจำนวนแปด มีความหมายถึงสิ่งที่แปดเปื้อน เลขจำนวนที่เป็นมงคลและใช้มากคือเลขจำนวนเก้า จำนวนนี้มีความหมายถึงความก้าวหน้า มีความเจริญรุ่งเรือง จึงมีการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 9 รูป การจัดผลไม้ 9 อย่าง ดอกไม้ 9 สี รูป 9 ดอก ฯลฯ เลขจำนวนดังกล่าวนี้เป็นความเชื่อ ค่านิยม ของการจัดงานพิธีกรรมต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรมไทยด้วย เกี่ยวกับเลขจำนวนนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนก็มีความเชื่อและยึดถือเช่นกัน ดังพบได้จากประเพณีตรุษจีน ซึ่งอนนท์ ตรังศรีชาติ (2550: 26 - 31) อธิบายไว้ว่า

“... ของไหว้เจ้าทั้งการไหว้บรรพบุรุษและผีไม่มีญาติ นอกจากจะมีไหว้ของควา 3 อย่าง เรียกว่า ซาแซ คือไหว้ด้วยสิ่งมีชีวิต 3 อย่าง เป็นการไหว้ชุดเล็กได้แก่ ไหว้ด้วยหมูที่เรียกว่า บ๊ะเสะ คือบริเวณเนื้อขาหลัง ไก่ทั้งตัว เป็ดทั้งตัว และถ้าต้องการไหว้ชุดใหญ่ก็ใช้ โหงวแซ คือ การไหว้ด้วยสิ่งมีชีวิต 5 อย่าง โดยเพิ่มปลาทั้งตัว เนื้อวัว เนื้อแพะ แล้วแต่พื้นที่ ใตนิยมเลี้ยงสัตว์ประเภทใด นอกจากนี้ก็มีขนมไหว้และผลไม้ รวมทั้งกับข้าว 8 อย่าง 10 อย่าง บางบ้านจัดมาก บางบ้านจัดน้อย บางบ้านจัดพอเป็นพิธี บางบ้านจะไม่ไหว้ผีไม่มีญาติ ในเทศกาลไหว้วันสิ้นปี ... การไหว้ไฉชิงเอี้ยในช่วงวันตรุษจีนจะไหว้ด้วยขนมอี๋ โดยเชื่อว่าการไหว้ด้วยขนมอี๋จะช่วยอายุพรให้โชคดี และในช่วงเช้าของวันตรุษจีนจะมีการไหว้เจ้าที่ ด้วยส้ม ขนมอี๋ และขนมจันอับ หรือขนมโหงวแซ็กทั้ง คือขนมหวาน 5 อย่าง ประกอบด้วย ถั่วตัด งาตัด ข้าวพอง ถั่วเคลือบและผักเชื่อม และไหว้หน้าชาอีก 5 ถ้วย จตุรูปไหว้ 5 ดอก เพราะการไหว้เจ้าที่คือการไหว้ ธาตุทั้งห้า ส่วนการไหว้บรรพบุรุษ ไซ้ของไหว้ 5 อย่างนี้เหมือนกัน เพียงแต่เพิ่มอาหารแห้งเข้ามาอีกที่หนึ่งเท่านั้น เชื่อกันว่าเพื่อความ เป็นสิริมงคล แก่ครอบครัว ...”

3. คุณค่า ความหมายที่ปรากฏตามชื่อและประเภทของเครื่องบูชา เครื่องกระยาสังเวย เครื่องบูชา เครื่องกระยาสังเวยที่จัดไว้ในพิธีไหว้ครุ ทุกอย่างเป็นของดี มีคุณค่าทางโภชนาการ และคุณค่าทางจิตใจ เพราะบางอย่างชื่อเมื่อฟังแล้วมีความหมายดี เป็นมงคล ความสุข ความเจริญ บางอย่างเกี่ยวข้องกับความรัก คุณค่าและความหมายที่ดี ประเภทเครื่องบูชา มี ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกเข็ม หญ้าแพรก ดอกมะเขือ ดอกดาวเรือง ข้าวดอก ฯลฯ ประเภทเครื่องกระยาสังเวยมี ขนมถ้วยฟู ที่เกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธามี

ใบมะตูม แทนมหาเทพหรือตรีมูรติ อ้อย ขนมहुข้าง เกี่ยวข้องกับพระพิฆเนศวร์ การนำความเชื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเช่นนี้ก็ปรากฏในการนำเครื่องกินของชาวจีนมาเป็นเครื่องไหว้เจ้าด้วย สอดคล้องกับอนนท์ ตรังศรีชาติ (2552: 26 - 31) ที่กล่าวถึงเครื่องเช่นไหว้ของชาวจีนมีความเชื่อว่าอาหาร พิษผักต่างๆ ที่ใช้ไหว้มีความหมายที่เป็นสิริมงคลในตัวเอง มีตัวอย่างจากคำอธิบายของอนนท์ ตรังศรีชาติ เช่น

เมล็ดบัว มีความหมายถึง การมีลูกหลานที่เป็นชาย

เกาลัด มีความหมายถึง เงิน

สาหร่ายดำ มีความหมายถึง ความร่ำรวย

เต้าหู้หมักที่ทำจากแป้งถั่วแห้ง มีความหมายแฝงว่า เต็มไปด้วยความร่ำรวย และเหลือกินเหลือใช้

หน่อไม้ คำนี้ในภาษาจีนออกเสียงคล้ายคำอวยพร มีความหมายถึง การให้พรแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเต็มไปด้วยความสุข

ปลาทั้งตัว เพื่อเป็นตัวแทนแห่งการอยู่ร่วมกันและความอุดมสมบูรณ์

ไก่ มีความหมายถึงความเจริญก้าวหน้า ไก่ต้องมีหัวหางและเท้า เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์

เส้นไหมไม่ตัดเส้น เพื่อให้คงความหมายถึง การมีชีวิตที่ยืนยาว

ขนมเซ่ง ที่ทำจากแป้งข้าวเหนียว มีความหมายว่า เป็นการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นทุก ๆ ปี สมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากันด้วยความผาสุก ความหวานของขนมเซ่งแทนความสุข ความเหนียวแทนความสามัคคีและความพร้อมหน้ากัน

ขนมอี๋ เป็นขนมปั้นด้วยแป้งข้าวเจ้าก็มี ข้าวเหนียวก็มี เป็นลูกกลมมีสีแดง เดิมไม่มีไส้ ปัจจุบันมีการใส่ไส้งาหรือถั่วก็มี เวลาจะรับประทานให้ราดน้ำเชื่อมลงไปด้วยความกลมของขนมอี๋ มีความหมายเป็นมงคลในภาษาจีน เพราะวงกลมมีรูปร่างอย่างหยดน้ำ เมื่อนำมาบรรจุลงในภาชนะชนิดใดก็ตาม น้ำนั้นสามารถปรับตัวเองให้เป็นไปตามภาชนะที่บรรจุได้เสมอ คำว่ากลมจึงเป็นส่วนประกอบของคำว่ามีทุกอย่างพร้อมมูลและเข้าได้กับทุกสภาพ เป็นต้น”

4. การปรับเปลี่ยนแก้ไขบทหรือคำโองการไหว้ครูดนตรี บทหรือคำโองการไหว้ครูดนตรีไทยที่ใช้ประกอบพิธีอยู่ในปัจจุบันของครูผู้ทำพิธีแต่ละท่านมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แม้ว่าในแต่ละสายสำนักอาจจะมีข้อปฏิบัติความเหมือนของภาพรวม แต่ข้อความใน

โองการที่ครูผู้ทำพิธีดำเนินการนั้นก็มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยหลักการของสารัตถะแล้วได้พบข้อมูลความรู้ที่สรุปได้ว่า พิธีไหว้ครูนั้นมีขั้นตอนของความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีไหว้ครูที่ครูดนตรีและศิษย์ดนตรีผู้เป็นมนุษย์ในโลกปัจจุบัน ได้แสดงปฏิบัติบูชาต่อบูรพคณาจารย์ดนตรีทั้งที่นับถือในมิติของเทพเจ้า พระฤๅษี และครูที่เป็นจิตวิญญาณ และขั้นตอนที่ศิษย์ปัจจุบันมีต่อครูดนตรี โดยเฉพาะเรื่องของการเรียนการสอนดนตรีที่ศิษย์ต้องผ่านการจับมือต่อเพลงในพิธี สำหรับส่วนที่มีความแตกต่างหลากหลายกัน คือบทบูชาครู บทอัญเชิญคุณครู บทถวายเครื่องกระยาสังเว และบทลา รูปแบบการตั้งแทนบูชาและการจัดวางตำแหน่งศิระศรูดนตรี

ความแตกต่างของถ้อยคำและถ้อยความที่ครูกล่าวบทบูชาขึ้น เกิดขึ้นเพราะการแต่งเติม ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตามดุลยพินิจของครูผู้ทำพิธี เช่น เมื่อต้องประกอบพิธีในช่วงเวลาที่จำกัด เมื่อต้องการขยายการอัญเชิญครู กล่าวสรรเสริญครูเพิ่มเติม ความแตกต่างดังกล่าวนี้มีทั้งโองการไหว้ครูดนตรีไทย และโองการไหว้ครูศาสตร์อื่นๆ ด้วย ดังที่มังกร สระศรี ครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูช่างศิลป์ได้อธิบายไว้ในจดหมายที่มีถึงพันโทสุจิตร์ ตุลยานนท์ ประธานชมรมพิทักษ์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมไทย ฉบับลงวันที่ 15 กรกฎาคม 2541 ว่า “...สำหรับโองการไหว้ครูช่างที่ผมได้รับมอบมาจากคุณครูหลวงนันทฯ (หลวงนันทพิทยพิศาล (สิน โรจนสมิต): ผู้วิจัย) นั้น ผมได้ดัดแปลง แก้ไขเล็กน้อย เกี่ยวกับ“ลำดับพิธี” และ “คำ” ในโองการ เรื่อง “คำ” นั้น ได้รับการตรวจสอบจากคุณลุงผ่อง พันธุโรทัย แล้ว เพราะว่าการดัดแปลงคำที่ได้คัดลอกกันต่อมานั้น มีผิดจนแปลความหมายไม่ได้ก็มี ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องเท่านั้น นอกจากนั้น เพลงหน้าพาทย์ก็ได้ปรับปรุงแก้ไขโดยเรียนปรึกษากับท่านที่มีความรู้เรื่องเพลงปี่พาทย์...” ระเบียบพิธีไหว้ครูอีกสายสำนักคือสายของนายมนตรี ตราโมท มีปรับปรุงและเรียบเรียงใหม่ ดังที่ศิลป์ ตราโมท (2537: 34 – 35) กล่าวไว้ว่า “...แต่ละแห่งที่จัดพิธีกรรมก็จะมีผิดเพี้ยนแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งจะเป็นทั้งถ้อยคำในโองการที่ประธานผู้ประกอบพิธีกล่าวนำ และขั้นตอนวิธีการประกอบพิธีที่มีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ก็สุดแต่ประธานผู้ประกอบพิธี...” และความที่กล่าวอีกตอนหนึ่งซึ่งกล่าวถึงการรับมอบโองการและให้เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูจากจากนายมนตรี ตราโมท โดยกล่าวถึงโองการของนายมนตรี ตราโมท ซึ่งเป็นบิดาของนายศิลป์ ตราโมทว่า “...โองการบูชาครูที่ตำราของ

คุณพ่อนั้น ท่านได้จากราชของพระยาประสาน ดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งสองท่านนี้ นำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ ใช้ในการประกอบพิธีไหว้ครูดุริยางค์ไทยมาโดยตลอด...”

ข้อมูลที่มีการปรับปรุงเพิ่มเติมอีกตัวอย่างหนึ่งคือคำอธิบายในบทความชิ้นสุดท้ายของคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง (2541: 21) ที่ว่า “...การเชิญพระฤๅษีอีก 7 ตน (องค์) มาช่วยอวยพรด้วย ในตำรากล่าวไว้ว่ามีฤๅษีร้อยกว่าองค์ที่เป็นอาจารย์ประจำวิชาต่างๆ เช่น บางองค์ก็เคยได้ยินชื่อจากเรื่องรามณะ จากบทพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ร. 6 เช่น ฤๅษีทิวาส ฤๅษีโคบุตร ฤๅษีวิศวามิตร ฯลฯ และไม่เคยที่ได้ยินชื่ออีกมากมาย ในการเชิญมาในพิธีไหว้ครูนี้อีกก็เลือกจากนามของฤๅษีที่คิดว่าเป็นมงคลนามของการดนตรีและนาฏศิลป์ เท่าที่เคยรู้จักมาในหมู่นักศิลปะประเภทนี้แล้วคือ พระภรตมุนี พระนารท (พระฤๅษีนารอด) ได้เชิญเพิ่มอีก 5 องค์คือ พระฤๅษีสัททวิชัย พระฤๅษีสัททิมนต์ พระฤๅษีทศน มงคล พระฤๅษีจรบันลือลาม พระฤๅษีกัสสป...” เช่นเดียวกับคำอธิบายของ ร้อยเอกสุรินทร์ สงค์ทอง (สัมภาษณ์) ศิลปินดนตรีที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์ในงานพิธีไหว้ครูดนตรี อธิบายว่าบางครั้งครูผู้ทำพิธีเมื่อว่าบทโองการ ท่านพิจารณาจากศิระครูที่นำมาตั้งบูชาในพิธีด้วย จากประเด็นการเปลี่ยนแปลงบทหรือโองการไหว้ครุนำอภิปรายข้างต้นจึงพบว่า โองการไหว้ครุสามารถปรับปรุงได้ตามที่ครูผู้ทำพิธีพิจารณาว่ามีเหตุผล มีความเหมาะสม และการปรับปรุงนั้นไม่ผิดหลักการของระเบียบพิธี

5. ดนตรีและเพลงที่ใช้ในพิธีไหว้ครุ การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย มีพัฒนาการที่เกี่ยวข้องจากพิธีไหว้ครุของโชนละคร ซึ่งระหว่างประกอบพิธีกำหนดเพลงหน้าพาทย์ไว้อย่างเป็นแบบแผน สำหรับในวงการดนตรีไทยแต่เดิมนั้น ศิลปินดนตรีมีวิธีการไหว้ครุเช่นกัน แต่มีความเรียบง่ายมุ่งเน้นการทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนบุญกุศลไปยังบูรพาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว ขั้นตอนการประกอบพิธีอยู่ที่ครูหรือหัวหน้าวงดนตรีเป็นผู้ทำพิธี ไม่มีระบบของการทำพิธีครอบมอบสิทธิให้ไปประกอบพิธีกรรม เมื่อถึงวันพิธีไหว้ครุบรรดานักดนตรีในวงหรือศิษย์จึงไปร่วมงานกัน บางบ้านกำหนดไว้ชัดเจนว่าในช่วงวัน เดือน ปีใดของปีเป็นวันไหว้ครุ เมื่อทำบุญเลี้ยงพระแล้ว จึงนำเครื่องกระยาสังเวद्यและบูชาครู มีตะโพนครูที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระประคนธรรพ ภาพถ่ายครูผู้ล่วงลับไปแล้ว บทบูชาและถ้อยคำที่ใช้ไม่มีข้อจำกัด กระทำกันตามความเหมาะสม บางบ้านของนักดนตรีที่ประกอบพิธี ใช้

ถ้อยคำธรรมดาก็มี นอกจากนี้ไม่มีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ระหว่างการประกอบพิธี การบรรเลงดนตรีหากมีบ้างก็นิยมบรรเลงในช่วงเวลาของพิธีสงฆ์ (พินิจ ฉายสุวรรณ: สัมภาษณ์) เมื่อพิธีไหว้ครูดนตรีไทยพัฒนาการตามกรอบของพิธีไหว้ครูโขนละครในรัชกาลพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การนำวงปี่พาทย์พิธีกรรมมาบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีตามขั้นตอนจึงได้รับความนิยมตามสายสำนักดนตรีในกรุงเทพมหานคร และแพร่กระจายไปตามสำนักดนตรีต่างจังหวัดอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีการประพันธ์ทำนองเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูเพิ่มเติมอีกหลายเพลง เช่น เพลงตระเทวาประสิทธิ์ ตระพระอิศวร ตระพระคิเวเปิดโลก ตระพระพรหม ตระพระวิฆณุกรรม ตระนาฏราช ตระพระปัญจสีขร ตระพระพิฆเนศวร ตระมงคลจักรวาล ตระไตรตรึงษ์ ฯลฯ บรรดาเพลงหน้าพาทย์ที่มีการประพันธ์เพิ่มเติมและนำมาบรรเลงในพิธีไหว้ครู สามารถกระทำได้โดยไม่มีข้อจำกัดแต่อย่างใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความพร้อมของนักดนตรี

ในปัจจุบันรูปแบบของพิธีไหว้ครูดนตรีไทยนอกจากมีการจัดขึ้นตามสายสำนักดนตรีแล้ว หน่วยงานของรัฐที่มีวงดนตรีไทย เช่น กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร กองดุริยางค์กรมตำรวจ กองทัพบก กองทัพเรือ มหาวิทยาลัย โรงเรียน ฯลฯ หน่วยงานของเอกชนที่มีวงดนตรีไทย สถาบันหรือหน่วยงานดังกล่าวต่างก็นิยมจัดพิธีไหว้ครูดนตรีประจำปีด้วย โดยเชิญครูผู้ทำพิธีท่านหนึ่งไปเป็นผู้ประกอบพิธีให้ และเมื่อมีพิธีครอบทางดนตรีก็เป็นโอกาสให้นักดนตรีที่มีความประสงค์ครอบจับมือเพื่อต่อเพลงสำคัญ หรือครอบเพื่อความเป็นสิริมงคลซึ่งครูผู้ทำพิธีใช้ฉิ่ง 2 ฝา ครอบบนศีรษะ ครูบางท่านนำศีรษะพระฤาษีที่เรียกว่าพ่อแก่ครอบให้ด้วย ซึ่งผลทางจิตใจที่ปรากฏแก่ศิษย์เหล่านั้นคือความเชื่อมั่นในการศึกษาหาความรู้ ถือว่าเป็นศิษย์มีครู เมื่อออกแสดงดนตรีหรือบรรเลงดนตรีก็มีพลังและกำลังใจในปฏิบัติที่ดี

การวิจัยหัวข้อ “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ครั้งนี้มีผลของความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาในวงวิชาการดนตรีและต่อวัฒนธรรมไทย สิ่งที่พบคือประโยชน์ต่อการรักษาวัฒนธรรมของชาติ เพราะพิธีไหว้ครูดนตรีไทยเป็นสมบัติของชาติที่แสดงเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่สำคัญ มีคุณค่า และมีความหมายต่อประเทศชาติในด้านวัฒนธรรม งานวิจัยนี้เกิดจากผลการสังเคราะห์ที่เป็นองค์ความรู้ เป็นเครื่องบ่งบอกคำตอบเชิงวิชาการ มีผลต่อการนำไปกำหนดวางแผนด้านการคุ้มครองและสืบทอดของหน่วยงานที่สนับสนุนงานของ

ชาติ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา ที่มีภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น

ในด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ผลวิจัยนี้ปรากฏข้อมูลจำนวนมากทั้งข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาพถ่าย ข้อมูลเสียงการประกอบพิธี ข้อมูลเพลง ข้อมูลภาพเคลื่อนไหว เป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ดนตรีไทย ที่สามารถนำไปสู่การสร้างฐานความรู้ทางด้านวิชาการดนตรีไทย การจัดพิพิธภัณฑ์ดนตรี เป็นข้อมูลความรู้เพื่อการศึกษาของนักเรียน นักศึกษา ที่ศึกษาดนตรีไทย และเป็นข้อมูลความรู้เพื่อการศึกษาดนตรีของบุคคลที่สนใจทั่วไป ทั้งยังบอกให้ทราบถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรม ปรัชญาทางศิลปะที่ว่าด้วยเรื่องราวของดนตรีแบบดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ระบบความเชื่อ คุณค่าความหมายซึ่งเป็นสาระสำคัญของความเป็นนักดนตรีที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าเยาวชนไทยที่มีความสนใจเข้าร่วมพิธีไหว้ครูดนตรีไทยจำนวนมาก และหากพิจารณาความต่อเนื่องที่ดำเนินมาจากอดีตถึงปัจจุบันและในอนาคต สะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมไทย ที่คนในชาติให้ความสำคัญในงานศิลปะดนตรี พิธีไหว้ครูดนตรีไทยซึ่งประกอบไปด้วยคุณค่าเชิงนามธรรมของความเชื่อ ความศรัทธา การเชื่อมโยงกับลัทธิศาสนาทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ขนบธรรมเนียมปฏิบัติ คุณค่าเชิงรูปธรรมที่ปรากฏในการจัดพิธีกรรม การระดมกิจกรรมของดนตรี ความร่วมมือร่วมใจของบุคคลที่อยู่ในกระบวนการพิธี ส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ย่อมก่อให้เกิดความตระหนักรู้ของเยาวชนทุกคน เมื่อบุคคลยึดมั่นในแนวคิดที่รัฐริ้ววัฒนธรรมแล้ว ย่อมเกิดความผูกพันและความภาคภูมิใจต่อความเป็นชาติ จนส่งผลต่อความมั่นคงของสังคมไทย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ คือ การสัมมนาของครูผู้ทำพิธีไหว้ครู โดยมุ่งไปที่การทบทวน ปรับปรุง ระเบียบพิธีที่มีความเหมาะสมกับขนบธรรมเนียม ถ้อยคำภาษาที่ปรากฏในโองการไหว้ครูซึ่งมีความคลาดเคลื่อนจากความหมายของคำและการสะกดการันต์ ทั้งนี้ผู้วิจัยยังคงสนับสนุนให้แต่ละสำนักทรงรูปแบบหรือแบบแผนของตนไว้ต่อไป การสัมมนานี้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเผยแพร่ความรู้ต่อไปโดยเว้นประเด็นของโองการไหว้ครูที่มีขนบปฏิบัติว่าผู้ทำพิธีต้องผ่านการครอบและรับมอบสิทธิก่อน อีกส่วนหนึ่งคือควรรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปจัดทำเป็นเอกสารทางวิชาการเพื่อการศึกษาของนักเรียน นิสิต นักศึกษา

ที่เรียนดนตรีไทย หรือเป็นเอกสารเผยแพร่สำหรับผู้สนใจทั่วไปได้เรียนรู้และเข้าใจเรื่องราว และรายละเอียดของพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

เอกสารอ้างอิง

- ชั้น ศิลปบรรเลง. (2541). **ลำดับพิธีการไหว้ครูดนตรีไทย**. ใน สารุการ พิธีกรรมไหว้ครูดนตรีไทย. งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย ส่วนกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จัดพิมพ์, กรุงเทพมหานคร: ปิ่นเกล้าการพิมพ์.
- พินิจ ฉายสุวรรณ, นาย(ครูผู้ทำพิธี) พิธีไหว้ครูดนตรี ณ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 สิงหาคม 2544.
- . (ครูผู้ทำพิธี) พิธีไหว้ครูดนตรี ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ เลขที่ 109/1- 4 อำเภอ महाराज จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันพฤหัสบดีที่ 28 ธันวาคม 2549.
- . (ครูผู้ทำพิธี) พิธีไหว้ครูดนตรี ณ กองดุริยางค์ทหารเรือ กองทัพเรือ เขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 7 มิถุนายน 2550.
- . (ครูผู้ทำพิธี) พิธีไหว้ครูดนตรี ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ เลขที่ 109/1- 4 อำเภอ महाराज จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันพฤหัสบดีที่ 7 มกราคม 2553
- มนตรี ตราโมท. (2533). **ดุริยเทพ**. กรุงเทพมหานคร: พิชฌเนศ.
- . (2538). **ม.ต. ปกัณณิพนธ์**. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายมนตรี ตราโมท ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2538. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลป์ ตราโมท. (2537). **“ขั้นตอนการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ใน ไหว้ครูดนตรีไทย**. พิมพ์เนื่องในการจัดสัมมนาดนตรีไทย – กัมพูชา ระหว่างวันที่ 9-10 สิงหาคม 2537. กรุงเทพมหานคร: นีลนาราการพิมพ์.
- อนนท์ ตรังศรีชาติ.(2550).**ประเพณีตรุษจีน ในวารสารความรู้คือประจำปี**. (หน้า 26-31). ฉบับที่ 4/2550.

อนุกรมบทโองการไหว้ครูดนตรี

(ตามข้อมูลที่ใช้ทำการวิจัย)

บทโองการไหว้ครู่ ของนายกฤษฎา ดำนประดิษฐ์

บทโองการไหว้ครู่ ของคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง

บทโองการไหว้ครู่ ของนายเชื้อ ดนตรีรส

บทโองการไหว้ครู่ ของนายเดชน์ คงอิม

บทโองการไหว้ครู่ ของนายเดือน พาทยกุล

บทโองการไหว้ครู่ ของนายบุญยัง เกตุคง

บทโองการไหว้ครู่ ของนายปุ่น พูลพร

บทโองการไหว้ครู่ ของนายพริ้ง ดนตรีรส

บทโองการไหว้ครู่ ของนายพินิจ ฉายสุวรรณ

บทโองการไหว้ครู่ ของนายพุ่ม บาปุยะวาทย์

บทโองการไหว้ครู่ ของนายมนัส ชาวปลื้ม

บทโองการไหว้ครู่ ของนายเวียน จินดาอินทร์

บทโองการไหว้ครู่ ของนายสอน วงษ์อ่อง

บทโองการไหว้ครู่ ของนายสอน สุวรรณแสวก

บทโองการไหว้ครู่ ของนายเสนอ ลัดดาอ่อน

บทโองการไหว้ครู่ ของนายห้อย ศรีรุ่งเรือง

บทโองการไหว้ครู่ ของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)